

BÜKY ORSOLYA

MEZŐVÁROSI POLGÁR, VAGY BIRTOKOS NEMES HÓMAN BÁLINT ÉS A DARÁNYIAK

Bár az elmúlt évtizedekben sorra születtek a biográfiák a két világháború közötti, Horthy Miklós kormányzó nevét viselő korszak jelentős személyiségeiről, Hóman Bálint teljes életpályáját felölelő, részletes életrajz megírására eddig még nem került sor. Ez a hiányosság annál is inkább feltűnő, mivel Hóman személye, elsősorban természetesen politikusi szerepvállalása, időről-időre a szakmai viták kereteit is szétfeszítő indulatos politikai diskurzusok középpontjába kerül.¹ Elgondolkodtató azonban, hogy a vitákban részt vállaló historikusok közül éppen azok érdeklődnek a legkevésbé Hóman „történeti személyiségének rekonstrukciója” iránt, akik életpályájának, és politikusi szerepvállalásának legkritikusabb bírálói.

Hómant 1945. július 20-án zárták ki a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közül, és 1946. augusztus 17-én életfogytig tartó börtönbüntetése is jogerőre emelkedett.² A következő évtizedekben nem csak politikusi, kultúrpolitikus, hanem történelmi minőségében is megszűnt létezni, művei, elsősorban pénztörténete, legjobb esetben régészek, középkorászok, vagy numizmatikusok lábjegyzeteiben bukkanhatott fel. 1965-ben azonban a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége elhatározta, hogy a Történettudományi Intézet munkatársai, köztük Glatz Ferenc, megbízást kapnak a Magyar Tudományos Akadémia történetének feldolgozására. Glatz e munkafolyamatban a két világháború közötti tudományos élet feltérképezését kapta feladatul.

¹ UJVÁRY Gábor: Hómant még a népbíróság sem illette olyan súlyos vádakkal, mint mai bírálói. *Magyar Nemzet*, 2015. július 27. – UJVÁRY Gábor: Támadások keresztüzében Hóman Bálint alakja. *Napi Gazdaság*, 2015. augusztus 2. – LÁZIN Miklós András: Akadémiai válaszok sorskérdésekre. Interjú Lovász Lászlóval, a MTA elnökével. <http://magyarhirlap.hu/cikk/41454/> – KOVÁCS M. Mária: Magyar -e a nagypapa? *Magyar Nemzet*, 2015. augusztus 15. – UJVÁRY Gábor: Hóman és az antiszemitizmus. Válasz KOVÁCS M. Máriának. *Magyar Nemzet*, 2015. szeptember 22. – BORBÁS Barna: „Az állandó antiszemitizmus nem vezet sehová”. - Varga István ügyvéd a Hóman rehabilitációról. *Heti Válasz*, 2015. szeptember 28. – BORBÁS Barna: „Hitler is mentett zsidót”. Történészek vitája Hóman Bálintról és a szovjet megszállási emlékműről. *Heti Válasz*, 2015. december 3. – UJVÁRY Gábor: Hóman Bálint koráról és politikai szerepéről tárgyilagos szemmel. *Magyar Idők*. 2015. december 18. – GYÁNI Gábor: A Veritas átlépte a Rubicont. *Élet és Irodalom*, 2016. február 12. – UJVÁRY Gábor: Történettudomány vagy törvényszék? Még egyszer a Hóman-perről. *Rubicon*, 2016/2., 52–65. 2016

² *Akadémiai Értesítő*, 1946. 17–22. - BFL, XXV-1-a, 864/186. NOT ítélete, 1946. augusztus 17. NOT.4816/4.

Kutatómunkája első összefoglaló ismertetésében Hóman, mint a „szélsőjobb tudománypolitikai exponense” jelenik meg, és egészen 1978-ig kellett várni ahhoz, hogy a Domanovszky Sándort bemutató tanulmányában a magyar történettudományt európai színvonalra emelő történészek sorában említhesse őt.³ Glatz azon kevés számú történészek közé tartozik, aki, bár kisebb tanulmányok keretei között, de időről-időre visszatért Hóman személyéhez, és publikációinak egyik jellegzetessége az életpálya komplexitásának felvillantására való törekvés. Kutatómunkájában azonban csak az életpálya bizonyos szakaszaira fókuszált, ennek következtében nem egy téves adattal, megállapítással „gazdagította” a máig megíratlan Hóman biográfiát.⁴

Ujváry Gábor, elsősorban a két világháború közötti kultúrpolitikával kapcsolatos, több évtizedre visszatekintő kutató- és publikációs munkája során számos Hóman-nal foglalkozó tanulmányt írt, valamint *Történeti átértékelés. Hóman Bálint a történész és a politikus* című szerkesztett kötetében első ízben gyűjtötte egybe a Hóman különböző szakterületeken folytatott tevékenységeit elemző írások sorát.⁵

³ GLATZ Ferenc: Az Akadémia két világháború közötti történetéhez. *Akadémiai Értesítő*, 1970/12. 873–880. A tanulmány jegyzetében Glatz utalt egy *Hóman Bálint politikai iratai* című kéziratban lévő dokumentumkötetere, mely ugyan soha nem látott napvilágot, viszont egy még az évben kiadott, Hóman és a nemzetiszocialisták 1944. március 19-e utáni székesfehérvári kapcsolatával foglalkozó írásában Hómannak a német megszálláshoz való viszonyát elemezve, jelezte: „Hóman példája is bizonyítja, rész kutatások szükségességét a Horthy-korszakbéli politikai pályák mérlegre-tevéséhez e rendkívül fontos politikai-történeti szakaszban”. E tanulmányban ezúttal egy *Hóman Bálint politikai pályafutása* című kéziratára történik utalás, ám ennek a munkának sem lett folytatása. GLATZ Ferenc: Domanovszky Sándor helye a magyar történettudományban. *Századok*, 1978/2. 213.

⁴ GLATZ Ferenc: Hóman Bálint életpályája. *História*, 2003/1. – GLATZ Ferenc: Előszó a „Hóman-Székfűköz”. Budapest, Maecenas, 1990. Újra kiadva: Uő.: Hóman Bálint és Székfű Gyula párhuzamos életrajzai. *Történelmi Szemle*, 2010/4. 473–474. 483. Uő.: Tudományból a politikába. Hóman Bálint koporsója előtt. In: *Változatok a történelemre, Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Szerk. ERDEI Gyöngyi–NAGY Balázs. Budapest, BTM-ELTE, 2004. 405–410. – Hómanról még: GLATZ Ferenc: *Hóman Bálint és a nemzetiszocialisták összeütközése Székesfehérvárott 1944-ben*. In: Fehér Megyei Történeti Évkönyv 4. Székesfehérvár, 1970. 181–202. – Uő.: Hóman Bálint. Németbarátság történelmi alapokon. Hóman Bálint 1944-ben. In: Uő.: *Nemzeti kultúra – kulturált nemzet*. Budapest, Kossuth, 1988, 304–328. – Uő.: *Konzervatív reform. Domanovszky, Székfű, Hóman, Hajnal*. Budapest, Kossuth, 2016. – Hóman családi háttéréről: BÜKY Orsolya: Család, identitás, politika. Hóman Bálint politikai értékválasztásainak gyökerei. In: *VERITAS Évkönyv 2016*. Szerk. UJVÁRY Gábor. VERITAS–Magyar Napló, Budapest, 2017.

⁵ UJVÁRY Gábor: A politikus Hóman Bálint. In: *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Szerk. ORMOS Mária. Budapest, Osiris, 2003. 261–285. – Ujváry Gábor: A végtelenben újra találkoznak. Székfű Gyula és Hóman Bálint párhuzamos majd elváló életpályája. In: *Székfű Gyula és nemzedéke a magyar történetírásban*. Szerk. PAKSA Rudolf. Budapest, Argumentum, 2007. – Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kultúrpolitikája. In: Szerk.: ROMSICS Ignác: *A magyar jobboldali hagyomány*. Budapest, Osiris, 2009. 377–413. – UJVÁRY Gábor: Barátból ellenség? Angyal Dávid és Hóman Bálint kapcsolatáról. In: Szerk. Uő.: *A harmincharmadik nemzedék. Poli-*

A kultúrpolitikus Hómannel foglalkozó kutatók elsősorban oktatáspolitikáját vetették górcső alá, noha a közgyűjteményekkel, a műemlékvédelmi, valamint a levéltári törvényekkel összefüggő tevékenysége sincs még kellően feltárva.⁶ Történelmi pályafutásáról, kapcsolatrendszeréről – mely a vele foglalkozó historikusokat láthatóan leginkább foglalkoztatja – az elmúlt évtizedekben ugyancsak több tanulmány született.⁷

Azt a tényt, hogy Hóman családi hátterének feltáratlansága következtében az elmúlt évtizedekben számtalan, az életpálya megértéséhez szükséges információ maradt homályban, egyértelműen bizonyítja Fehér György Darányi Ignácról a közelmúltban megjelentet életrajzi kötete is.⁸ Fehér megfogalmazása szerint, „A könyvben

tika, kultúra, és történettudomány a „neobarokk társadalomban”. Budapest, Ráció, 2010. 351–379. – UJVÁRY Gábor: Két dudás egy csárdában. In: *Történelmi áttekintés. Hóman Bálint a történész és politikus*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, Ráció, 2011, 167. – UJVÁRY Gábor: Magyar sors – magyar hivatás: Hóman Bálint külpolitikai nézetei In: Szerk. GEBEI Sándor, IFJ. BERTÉNYI Iván, RAINER M János „nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”: *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Eger, EKF Líceum, 2011. 464–482. – UJVÁRY Gábor: Kételyek sora. A Hóman Bálint-életrajz buktatói és módszertani problémái In: VONYÓ József (szerk.) *Személyiség és történelem: a történelmi személyiség: A történelmi életrajz módszertani kérdései*. Budapest–Pécs, Kronosz–Magyar Történelmi Társulat–Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, 2017. 341–373.

⁶ NAGY Péter Tibor: A tanügyigazgatás totalitárius átszervezése Magyarországon 1935–1945. *Pedagógiai Szemle*, 1985/2. – Uő: A közoktatásirányítási reform keretei az 1930-as években. *Magyar Pedagógia*, 1986/3–4. – Uő: Az oktatás állami ellenőrzésének átszervezése a harmincas évek Magyarországon. In: *Oktatásügyi kutatások*. Szerk. HALÁSZ Gábor–SANDOR Ernőné–ZIBOLEN Éva. 5. köt. Budapest, OI, 1988. – Uő: *A magyar oktatás második államosítása*. Budapest, Educatio Kiadó, 1992. – Uő: Oktatásállamosítás a harmincas években. *Világosság* 1993/34. 26–36. – Uő: Az 1941-es tanügyigazgatási törvény. *Magyar Pedagógia*, 1995/ 1–2. 59–76. – Uő: Az 1938-as tanítóképzési reform. *Magyar Pedagógia*, 2004/3. – TÖKÉCZKI László: Hóman Bálint művelődési és művelődéspolitikai eszményei. *Protestáns Szemle*, 1995. április–június. – MANN Miklós: *Oktatáspolitikusok a két világháború közötti Magyarországon*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1997. – TIMÁR Lajos: A középfokú oktatási rendszer intézményei és társadalmi arculata a két világháború közötti Magyarországon. In: *Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19–20. században*. Szerk. FEITL István–SIPOS András. Budapest, Napvilág, 2004. 61–75

⁷ UJVÁRY Gábor: A végtelenben újra találkoznak. Szekfű Gyula és Hóman Bálint párhuzamos, majd elváló életpályája. In: Szerk. Uő: A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra, és történettudomány a „neobarokk társadalomban”. Budapest, Ráció, 2010. 281–412. – ERŐS Vilmos: Hóman Bálint és Mályusz Elemér kapcsolata In: UJVÁRY Gábor (szerk.) *Történelmi áttekintés. Hóman Bálint, a történész és a politikus*. Budapest: Ráció, 2011. 217–228. – ERŐS Vilmos: Hóman Bálint és a historiográfia In: *A tudomány határai*. Szerk. CSEKE P. Kolozsvár, Korunk Baráti Társaság, 2011. 153–162. – DÉNES Iván Zoltán: Hóman Bálint és Szekfű Gyula kapcsolata, 1913–1946. *2000*, 2011/23. 63–64. – ROMSICS Ignác: Hóman Bálint és a magyar történetírás. In: UJVÁRY Gábor: *Történelmi áttekintés. Hóman Bálint, a történész és a politikus*. Szerk. UJVÁRY Gábor Budapest, Ráció Kiadó, 2011. 9–18.

⁸ FEHÉR György: *Darányi Ignác élete (1849–1927)*. Budapest, Gondolat, 2017. (a továbbiakban: FEHÉR, 2017.)

a 19–20. századi társadalmi modernizáció, a magyar polgárosodás egyik modelljét kísérhetjük figyelemmel Darányi Ignác, tágabb értelemben véve pedig családja életútján keresztül.⁹ Mivel azonban Fehér a Darányiak valódi gyökereinek feltérképezése helyett a családi háttér bemutatására elsősorban Finaly Istvánnak *A magyar földért (Darányi Ignác élete és munkássága)* című 1940-ben megjelent, Hóman megbízásából és iránymutatása szerint írt kötetét használta fel, éppen azt a „polgárosodási modellt” nem sikerült ábrázolnia, mely, esetleg, Hóman pályájának különböző szinterei között feszülő ellentmondások kulcsát is megadhatná.¹⁰

Fehér, aki évtizedek óta foglalkozik Darányi Ignáccal, és munkásságáról több hosszabb tanulmányt és könyvet is publikált, a család származásáról szólva bizonytalanul fogalmaz, mivel maga is érzi, hogy az idősebb Darányi Ignácnak a halála előtt néhány nappal, 1877. június 2-án adományozott nemesség ténye nehezen egyeztethető össze a Finaly által hangoztatott, és Kerepeszki Róbert által is tényként kezelt köznemesi származással.¹¹ Kerepeszki Darányi Kálmán miniszterelnökről írt könyvében ezt a nyilvánvaló ellentmondást azzal magyarázza, hogy az idősebb Darányi Ignácnak adományozott 1877-es nemesség voltaképpen csak a család évszázadokkal korábban elnyert nemességének megerősítésére szolgált.¹² A Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött Királyi Könyvek 68. kötetének 221. lapján, 4885. iktatószám alatt található diploma szövege azonban teljesen egyértelműen nemesség adományozásáról, és nem annak megerősítéséről szól.¹³ A hír a *Fővárosi Lapok* június 7-i számában is megjelent, mely szerint „Id. Darányi Ignác földbirtokos, a közügyek előmozdítása körül szerzett érdemeiért magyar nemességet kapott pusztaszentgyörgyi és tetétleni előnévvel.”¹⁴ Öt nappal később, június 12-én a lap már idősebb Darányi elhunytáról

⁹ FEHÉR, 2017. 11.

¹⁰ DR. KENDI FINALY ISTVÁN: *A magyar földért (Darányi Ignác élete és munkássága)* Budapest, Patria, 1940 (a továbbiakban: KENDI FINALY, 1940.)

¹¹ FEHÉR, 2017. 17.

¹² KEREPESZKI RÓBERT: *A „tépelődő gentleman” Darányi Kálmán (1886–1939)* Pécs, Kronosz, 2014, 13–14. 145.

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (továbbiakban MNL, OL) K 19 - Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 68. kötet – 221–223. oldal, 1877. június 2; nemesség, címer, és előnév adományozása Darányi Ignác földbirtokos, és gyermekei számára. A jegyzékben természetesen régebbi nemesség megerősítésére is akad példa, ám az adományozások, illetve megerősítések szövegük alapján egyértelműen megkülönböztethetők: „Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztése folytán Surányi Imre nyíregyházi posta-és táviráda felügyelőnek, és néhai Surányi Gyula törvényes utódainak régi magyar nemességét kegyelemből megerősítem. Kelt. Mürzstegben, 1897. január 8-án, Ferenc József s. k. báró Jósika Sámuel s. k. MNL, OL) K 19 - Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 7. kötet – 2. oldal – 41. iktsz.

¹⁴ *Fővárosi Lapok*, 1877. június 7. 628.

tudósított, megemlítve a néhány nap előtti nemességadományozást. A hír idősebb Darányi gyermeke közül csak Hóman Bálint édesanyját, Darányi Borbálát nevesítette, aki „Hóman Ottó kolozsvári egyetemi tanár neje”.¹⁵ Ifjabb Darányit a lap még nem említette meg, hiszen szakmai és társadalmi ismertsége akkor még nem volt jelentős. Apja halála után azonban annak ügyköreivel együtt ráhagyományozódtak idősebb Darányi társadalmi kapcsolatrendszerei is, melyeket jövője építése érdekében ifjabb Darányi az apai céloktól eltérő módon kívánt hasznosítani.

Finaly a Darányi életrajzban rekonstruál, illetve, konstruál egy jelenetet, melyben idősebb Darányi, fia érettségijét követően, mintegy útmutatásként adja tovább a család nemesi származásával kapcsolatos ismereteit: „Azt is tudnod kell aztán, mielőtt pályát választanál [...], hogy kik voltak őseid és mivel foglalkoztak. Szégyellned nem kell egyiküket sem, becsületes, dolgos emberek voltak és hazájukat híven szolgálták. A Darányi-család, úgy hallottam szüleimtől a Somogy megyei Darány faluból származott volna. Talán ez a dunántúli vér magyarázza elővigyázatos megfontoltságunkat. Nem mondom, hogy nincs temperamentumunk s nem száll a vér hirtelen haragja a fejünkbe, de cselekvés előtt mégis igyekszünk fontolóra venni a dolgot. Bizonyára nemcsak a nevelés és a műveltség okozza ezt a különbséget, hanem az is, hogy a dunántúli magyarnak évszázadokon át mindig volt valami kevés elveszteni valója, folyton küzdenie kellett ésszel és politikával a német és a török között, hogy megőrizze vagyonkáját és egzisztenciáját. Ezért több bennünk az óvatosság, *lassan igyekszünk haladni, de annál biztosabban*. Valamelyik Somogy megyei Darányi valószínűleg a török elől költözött át Felső-Magyarországra. Tanultad, úgy-e, az iskolában, hogy 1754–55-ben összeírták hazánk nemeseit. Hát ebben az összeírásban Darányi János, mint Ung megyei igazolt nemesember szerepel. Darányi István fia, József pedig ugyan csak Ung megye 1779. évben kiállított bizonyítványával igazolta nemességét, mikor Révkomárom városába költözött. Ennek leánya, Juliánná 1799-ben Nemes Sárközy József kecskeméti polgárhoz ment nőül s maga és maradéka mindig rokonságot tartott a mi kecskeméti őseinkkel. Valószínű tehát, hogy a kecskeméti Darányi-család is, sok más kecskeméti családhoz hasonlóan – a Felvidékről költözött a törökök kitakarodása után új virágzásnak indult Kecskemét városába s ott kisbirtokos szegény katona-nemesből lett módos városi polgárrá.”¹⁶

A szöveg, mely egyértelműen Hóman Bálinttól származik, valójában sohasem hangzott el, és a benne szereplő adatokat részben ifjabb Darányi Ignác, részben, évtizedekkel később maga Hóman gyűjtötte és állította össze.¹⁷ Idősebb Darányi azon-

¹⁵ *Fővárosi Lapok*, 1877. június 12. 651.

¹⁶ KENDI FINALY, 1940. 30–34.

¹⁷ MNL, OL P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (a továbbiakban OSZKK), Fond 15/18.

ban nem csak az esetleges nemesi származásról nem tett említést soha, de a legközelebbi családtagjairól, szüleiről, testvéreiről is ritkán ejtett szót. Ifjabb Darányi az apja halálakor érkezett kondoleáló levelekre válaszolva került először közvetlen kapcsolatba a Kecskeméten élő Darányi rokonokkal, és a későbbiekben idősebb Darányi még élő húgának, Darányi Erzsébetnek férjétől, Aágh Mihálytól próbált adatokat szerezni a család számára ködbe vesző múltjáról, nem sok eredménnyel.¹⁸

Nagy Iván *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* című 1857 és 1868 között 12 kötetben megjelent munkájának zárszavában említi, hogy anyaggyűjtéskor sokan megkeresték családi hagyományokra hivatkozva minden bizonyítható alapot nélkülöző leszármazási táblázatokkal, ő azonban, mivel „nem hiú elégikumok és kétes mesék előadására, hanem hiteles történetírásra” vállalkozott, ezeket az adatokat nem volt hajlandó figyelembe venni.¹⁹ A munka negyedik kötetében Nagy idősebb Darányi feleségének, Földváry Borbálának családjával is részletesen foglalkozott, ám Darányiné Földváry Borbála édesapjának, Földváry Pálnak leszármazási táblájában egyetlen nevet nem tudott helyesen beírni, idősebb Darányiét, aki keresztnév nélkül, Daváczy névalakkal szerepel. A lánytestvérek, Földváry Cecilia, Földváry Zsófia, és Földváry Róza férjeinek nevei – ők, mint idősebb Darányi, ugyancsak közrendű származásúak voltak – ha rövidített keresztnévvel is, de legalább azonosítható formában kerültek feltüntetésre.²⁰ Idősebb Darányi tehát nem hogy saját családja vélt nemességének bizonyítására nem gondolt, de arra sem fordított figyelmet, hogy „a magyar korona alatti országok összes nemes családait”, köztük felesége családját, a valóban régi és jelentős múltra visszatekintő Földváry famíliát is bemutató kiadványban elfoglalja az őt hivatalosan megillető helyet. Az a tény, hogy idősebb Darányi a Telekiek, Tiszák, Bethlenek szolgálatában eltöltött több mint harminc éve alatt egyetlen lépést sem tett a nemesi cím megszerzése érdekében, holott saját, és gyermekei boldogulása érdekében közös életüket ugyancsak következetesen tervezte és irányította, egyértelműen jelzi, életstratégiájának kialakítása szempontjából e rang megszerzését nem tartotta fontosnak.

A Darányi család levéltárának egy része az ostrom idején megsemmisült, és a pusztulás elsősorban idősebb Darányi iratait érinthette.²¹ Nem maradtak meg a végzettségeit igazoló oklevelei sem, ezért nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy teológiai, jogi és gazdasági tanulmányait hol, illetve milyen eredménnyel zárta

¹⁸ MNL, OL P 1441, Darányi Ignác, 3. d. 15. t. Aágh Mihály levele Darányi Ignácnak 1877. július 26. Aágh Mihály levele Darányi Ignácnak, 1891. június 18.

¹⁹ NAGY IVÁN *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* 12. kötet. 1865. 511.

²⁰ Uo. 4. kötet. 1858. 229.

²¹ BAKÁCS ISTVÁN: *Kisebbségi és személyi fondok. III. köt. Repertórium*. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1971, 301.

le. Szinyei József a *Magyar írók élete és munkái* című művében azt írja, hogy idősebb Darányi „a tanulmányait debreceni ev. ref. kollégiumban a joggal együtt végezte”.²² Finaly ebből arra következtet, hogy Békésen, ahol debreceni tanulóéveit követően rektorként működött, lelkészi szolgálatot is teljesített.²³ Fehér György csak a jogi végzettséget említi, és kétségbe vonja, amit Finaly szerinte állít, nevezetesen, hogy idősebb Darányi a keszthelyi Georgikonban kapott volna gazdász oklevelet.²⁴ Lábjegyzetében Fehér Szinyeire hivatkozik, aki viszont erről szólva annyit ír: „végezte a keszthelyi Georgikont.”²⁵ Mivel Szinyei adatai Galgóczy Károly munkájából származnak, és Galgóczy személyesen ismerte idősebb Darányit, Finaly pedig életrajza írásakor még használhatta a teljes hagyatékot, gondolhatunk arra is, hogy idősebb Darányi látogathatta a Georgikont, mint ahogy 1843-ban Magyaróváron is megfordult, anélkül, hogy a végzettséget megszerezte volna.²⁶

Ügyvédi képesítésével kapcsolatban is vannak bizonytalanságok. Fiával folytatott levelezéseiből úgy tűnik, végzettsége nem hatalmazta fel minden jogi természetű feladat elvégzésére, és Hóman Ottó egy ifjabb Darányinak írt levelében utal is erre a hiányosságra.²⁷ Az bizonyos, hogy már 1841-ben rendelkezett ügyvédi oklevéllel, amelyet az 1804-ben életbe lépett *Instructio pro advocatis* előírásai alapján szerzett meg.²⁸ Mivel azonban egész élete során a hites ügyvéd titulust használta, valószínűnek tűnik, hogy az 1840-es években kötelezővé tett és a váltóbíróságok előtti eljárásban a felek képviselőjére egyedül jogosító váltóügyvédi képesítést már nem szerezt meg. Miután 1844-ben özvegy Teleki Józsefné gazdatisztje lett Ócsán, mások ügyei-

²² SZINYEI József: *Magyar írók élete és munkái. II. köt.* Budapest, Hornyánszky, 1893, 626. (a továbbiakban: SZINYEI, 1893. II.)

²³ KENDI FINALY, 1940. 10

²⁴ FEHÉR, 2017. 19.

²⁵ FEHÉR, 2017. 19. SZINYEI, 1898. II. 625.

²⁶ *Az Országos Gazdasági Egyesület Emlékkönyve. 5.* Szerk. GALGÓCZY Károly. Budapest, 1885. 112. – Vári András kutatásai szerint a 19. század első felében a gazdatiszteknek csak egy része rendelkezett releváns végzettséggel. VÁRI András: *Urak és gazdászok. Arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon. 1821–1898.* Budapest, Argumentum, 2009, 112–124. (a továbbiakban: VÁRI, 2006.) MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Hóman Bálint tisztartó Darányi Ignácnak, 1877. március 21.

²⁷ „Szabó Károly B. pesten catalogizál. Hát Gyulából lesz-e ügyvéd? Vagy csak olyan, mint az atyjából?” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Hóman Ottó levele Darányi Ignácnak 1881. december 31.

²⁸ *Pest Hírlap*, 1841. december 12. 15. 100. sz. – Az *Instructio pro advocatis* szerint ügyvédi tevékenység folytatására csak az volt jogosult, aki a törvény- és államtudományokat egyetemen, illetve jogakadémián sajátította el, majd az elméleti tanulmányokat követően két év gyakorlat után a királyi tábla bizottsága előtti írásbeli és szóbeli vizsgát tett. MEZEI Barna: *Magyar Alkotmánytörténet.* Budapest, Osiris, 2003. 109. – ZLINSZKY János: Az ügyvédség kialakulása Magyarországon és története fejeir megében. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 8.* Székesfehérvár, 1974. 42.

vel, mint a kiterjedt Teleki, Tisza, Bethlen rokon családokéi nem is foglalkozott, önálló írodája nem volt soha, és neve az évenként megjelenő ügyvédi névsorokban sem szerepel.²⁹

Ha gazdasági és jogi tanulmányairól keveset tudunk is, az bizonyos, hogy már 1842 januárjában rendes tagja lett a Magyar Gazdasági Egyesületnek.³⁰ Finaly mint az egyesület titoknokáról beszél róla, ám az 1830-as években Kacskovics László, 1843-tól pedig Török János volt az titoknok, és idősebb Darányi valójában – ahogy Szinyei Galgóczy nyomán írja is – az egyesület Titoknoki Hivatalában nyert alkalmazást.³¹

Kossuthal való kapcsolatáról minden forrás említést tesz, és ez a kapcsolat ügyvédi pozíciójuk és a Gazdasági Egyesületben való részvételük miatt valóban szoros lehetett. A gazdasági és társadalmi modernizációról vallott nézetei azonban nem Kossuth, hanem Széchenyi törekvéseihez álltak közelebb, és ezzel környezete olyanmilyra tisztában volt, hogy a Széchenyi akadémiai beszédét követő hírlapi polémiaiban két, a *Jelenkor*ban megjelent, Széchenyi Kossuth elleni kifogásait vízhangzó névtelen cikk szerzőségével is meggyanúsították.³²

Bár iratai pusztulása miatt kapcsolatrendszerének teljes feltérképezésére nincs lehetőség, arra egyértelmű támpontjaink vannak, hogy a magánélete, illetve szakmai előmenetele szempontjából legfontosabb ismeretségeket a Magyar Gazdasági Egyesület köreiben szerezte. Az Egyesületben került kapcsolatba Bernáth György táblabíró, tassi földbirtokossal, Földváry Pál sógorával is. Földváry Pál Földváry Gábor testvére volt, de vele ellentétben a közéletben nem vett részt, viszont az évek során alaposan eladósodott, s mire két házasságából született lányai felnőttek, birtokai nagy részét elzálogosította.³³ Minden bizonnyal a csekély hozomány is hozzájárulhatott, hogy lányai az általánosan elfogadott társadalmi elvárások ellenére nem nemesemberekhez, hanem hivatásuk után élő honoráciorokhoz mentek feleségül.³⁴ Idősebb Darányi gazdatiszti pozíciójának elnyerése után két évvel, 1846-ban vette el

²⁹ MNL, OL, P 1439. Id. Darányi Ignác iratai. 6. tétel, Teleki Józsefné levelei id. Darányi Ignáchoz. 1844. – *Nemzeti vagy Hazai Kalendárium*, 1855. 1856. 1859. évek. Ügyvédek lakása Pesten.

³⁰ *Hírnök*, 1842. január 10. – *Jelenkor*, 1842. január 22. – *Pesti Hírlap*, 1842. január 13.

³¹ SZINYEI, 1893. II. 625. – FINALY, 1940. 11.

³² Darányi nyilatkozata: *Jelenkor*, 1842. december 31. 677. – Idősebb Darányi Széchenyi kultuszáról: BÜKY, 2017. 101.

³³ MNL, OL, P 1438, Darányi család egyetemére vonatkozó iratok, 2. cs. 3. t. Földváry Pál és Földváry Gábor egyezsége, 1839. július 9.

³⁴ „Ma legfőlebb egy mosolyt csal ajkainkra, ha halljuk, hogy ezelőtt negyven-ötven évvel elkülönözöttek tartattak a burger és nobel bálók, és az uradalmi írnok, vagy nőtlen ispán csak úgy táncolhatott az előneves nemes kisasszonnyal, ha valami tönkre jutott nemes családnak volt ivadéka.” LAUKA Gusztáv: Hogy éltünk harminc év előtt. *Koszorú. A Petőfi Társaság Havi Közlönye* 7. 1882, 73.

Földváry Borbálát, Földváry Pál első, Bernát György húgával, Bernáth Teréziával kötött házasságából származó lányát, majd két évvel később felköltözött vele Ócsáról Budára, a Vizivárosba. Ifjabb Darányi rövid életrajzi visszaemlékezésében írja az Ötpacsirta utca 520. szám alatti „igen igénytelen, igen egyszerű” házat, mely semmiben sem különbözött a környék földszintes, főleg kisiparosok, szabók, kalaposok, kádárok által lakott épületeitől, s melyhez idősebb Darányi – bár anyagi helyzete a későbbiekben lehetővé tette volna a változtatást – élete végéig ragaszkodott.³⁵

48-as szerepvállalásáról – az életrajzok Klauzál Gábor kormánybiztosaként, és nemzetőrkapitányként emlegetik – nem rendelkezünk adatokkal. Az bizonyos, hogy Budát a forradalmi események ideje alatt nem hagyta el, és a megtorlást is sikerült elkerülnie, bár ifjabb Darányi emlékei szerint az ötvenes években apját többször is zaklatták a hatóságok, és egy ízben házkutatást is tartottak nála.³⁶ Az önkényuralom idején gazdatiszti feladatainak ellátása mellett továbbra is részt vett az ideiglenes választmánnyal, és szoros ellenőrzés alatt működő Magyar Gazdasági Egyesület munkájában, ahol 1854-től közeli barátja, Korizmic László töltötte be a választmány titkári pozícióját. Vári András *Urak és gazdászok* című kötetében Korizmic korabeli naplóját elemezve arra a következtetésre jut, hogy Korizmicnek a császári és királyi pénzügyigazgatóság munkatársaként készített feljegyzései a „kognitív disszonancia redukciója” jeleit mutatják, azaz, feljegyzéseiben nem írja le véleményét az adókvetések intézésében tapasztalt visszásságokról, azt viszont felháborodva jegyzi fel, hogy egy rokonát, egy bírósági végrehajtót „végrehajtásból hazatérendő” „rablók borzasztó kínzásokkal meggyilkolták”.³⁷ Vári megállapításánál életszerűbbnek tűnik az a magyarázat, hogy az idősebb Darányinál, és minden bizonnyal Korizmic más ismerőseinél, barátainál előforduló házkutatások még a magánfeljegyzések készítőit is óvatosságra intették, mint ahogy Korizmic meggyilkolt adószedő rokonának is lehetett része abban, hogy a hivatalból sokat utazó idősebb Darányi a nagy nehézségekkel megszerzett fegyverviselési engedély birtokában revolvert vásárolt magának.³⁸

A Magyar Gazdasági Egyesület 1857. november 16–17-i (újja)alakuló közgyűlésén Korizmic elnökségi tag lett, idősebb Darányi pedig 91 szavazattal bekerült az igazgató választmányi tagok közé.³⁹ 1856-tól alelnöke volt a Kécske-alpári Tisza

³⁵ Darányi Ignác gyermekkorából. *Protestáns Szemle*, 1929/I–X. f. 73–79 (a továbbiakban: DARÁNYI, 1929).

³⁶ SZINNYEI, 1893, II. k., 625. – DARÁNYI, 1929. 77.

³⁷ VÁRI, 2009. 141.

³⁸ DARÁNYI, 1929. 77. A revolver idősebb Darányi hagyatéki leltárában is szerepel. Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban BFL), IV.1411.b - 1877 - 02383 – Árvaszéki ügyek – Hagyatéki ügyek, 1879. január 10. Hagyatéki leltár, 9. oldal, 40. pont

³⁹ *Budapesti Hírlap*, 1857. november 17. 2. – VÁRI, 2009. 166–167.

Szabályozási Egyesületnek, s mivel e rendkívül komplex feladatkör betöltésénél a birtokjogi, valamint az állami közigazgatási eljárások ismerete mellett a vízügyi szabályozás technikai kérdéseivel is tisztában kellett lennie, valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha arra gondolunk, az ezzel kapcsolatos érdeklődése, és ismeretei a vízmérnök Korizmicstól származhattak.⁴⁰

Az 1860-as évek elejétől Buda város közgyűlésének és a Pest megyei közgyűlés több bizottságának is tagja lett, valamint a Pesti Református Egyház presbitereként az egyházi és iskolai ügyek intézéséből is aktívan kivette a részét, de hivatali tevékenysége és közéleti aktivitása mellett családi élete irányítására is maradt energiája.⁴¹ Ifjabb Darányi már említett visszaemlékezése oly érzékletes részletességgel mutatja be apja nevelési módszereit, hogy a *Protestáns Szemle* jobbnak látta csak a miniszter és világi felügyelő 1927-ben bekövetkezett halála után közölni azt.⁴²

⁴⁰ *Budapesti Hírlap*, 1858. június 29. 4.

⁴¹ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1864. május 15. 635. A Pesti Református Egyház közgyűlésének jegyzőkönyve. Darányi Ignác beválasztása a presbitériumba. – „Választási mozgalmak. Budán a vízivárosi választók április 27-én délután öt órakor a Fácán vendéglő egyik termében szép számmal gyűltek össze a tisztújítási kijelölő választmányi tagok aránylagos megválasztására. [...] Darányi Ignác úr indítványára a választók egy szívvel, lélekkel kijelentették, hogy a kijelölő bizottságot teljes bizodalommal tisztelvén meg, ebből eredő joguknál fogva annak minden tagját, együtt és egymásért felelőssé teszik, hogy minden rokonsági, pajtassági és egyéb személyes érdekek mellőzésével oly fedhetetlen jellemű, szakképzett ügyes és szorgalmas férfiakat jelöljenek a városi hivatalokra, kik ezen mélyen alásüllyedt főváros felüdítése, talpra állítása, és lassankénti felvirágoztatása körül nélkülözhetetlen mindazon kellékekkel bírnak, melyeknél fogva egyfelől a város irányában elvállalandó feladatuknak megfelehetnek, másfelől pedig a hazai kormányt súlyos munkája teljesítésében alkotmányos hűséggel támogathatják.” *Pest Napló*, 1867. május 2. 2.

⁴² „A földolog az volt, hogy nekünk magunknak kellett mindent elvégeznünk. Minden reggel hoztak egy nagy kanna vizet, de a többi a mi feladatunk volt. Ágyat vetni, csizmát és ruhát kefélni nagyon jól tudtunk, azon kívül néha pókhálóztunk is. [...] De a lakás tisztogatásával a mi testgyakorlatunk nem volt befejezve, ebédnél, vacsoránál fel is kellett szolgálni. [...] Ami a ruházatot illeti az volt az elv, hogy új ruhát mindig a legidősebb kapott, s miután én voltam a legidősebb, ebben a pontban nagyon jól jártam. Ez a ruha aztán végigment az egész családon. Volt egy olyan kék köpönyeg, amelyet már az egész utca ismert, ez végigment öt testvéren, és az utolsó már csak szigorú fenyegetés után vette azt fel. Így volt a tudományokkal is. A legidősebb tanult nyelveket, zongorát, rajzot stb., de ezen tudományát nem volt szabad csupán magának tartani meg, azt tovább is kellett adnia. Így tanítottam én testvéreimet, azok meg tanították a kisebbeket. Egész nevelő-intézet volt a mi családunk. A pusztán ugyanez a rendszer volt életbe léptetve, ami a városban [...] a pusztán csikós ruhában jártunk, fekete ing, fekete gaty, pörge kalap [...] szántani, boronálni, kapálni, szemezni tanultunk, tehát mindent, amit egy parasztember csinál. A levelezés a faluról a városba magyarul, németül, franciául vagy deákul ment, ha az ember hibásan írta a levelet, azt kijavítva kapta vissza. De nem csak a gazdaságban kellett mindent megpróbálni, az iparral is meg kellett ismerkedni. Az Iskola utcában volt egy öreg asztalos [...] annak a műhelyébe jártam én az asztalos mesterséget tanulni.” DARÁNYI, 1929. 73–75.

E nevelési programot, melyet az apai tekintély feltétlen tisztelete, a család anyagi helyzetével nem magyarázható nagyfokú takarékoság, valamint a gyermekek jövőjének biztosítása érdekében elsajátítható különböző ismeretek fontosságának hangsúlyozása jellemezett, eredeztethetjük a református puritanizmus erkölcsi elveiből is. Ám ha összevetjük azt idősebb Darányi sógora, az ugyancsak református presbiter Madas Károly családi életével, és gyermeknevelési stratégiájával, arra kell gondolnunk, idősebb Darányi nevelési elveihez kecskeméti családi gyökereinek is lehetett valami köze.

Madas, kinek nevét a köztudat református iskolai alapítványa miatt őrizte meg, a hajdúsági Mezőgyánton született, s mivel szegény református lelkész apja nem tudta támogatni, a maga erejéből, magántanítványok vállalásával végezte tanulmányait, és szerzett jogi diplomát. Vagyonát, csakúgy, mint idősebb Darányi, nem a Földváry hozománynak – mely az ő esetében is csekély lehetett –, hanem sikeres ügyvédi tevékenységének köszönhette.⁴³ Keresete nagy részét viszont idősebb Darányival ellentétben földbirtokokba fektette, 1868-ban nemességet szerzett, és 1872-ben a kormánypárt oldalán Alsódabas képviselőjeként a nagypolitikába is bekapcsolódott.⁴⁴ Felesége korai halála után nem nősült meg újra, és egyetlen fiát nevelők gondjaira bízva kizárólag hivatali, politikai, egyházi és társadalmi ügyei intézésének élt.⁴⁵ Családi tragédiája egymást követő, és egyre bizarrabbá váló fordulataihoz a kilencvenes években a legfiatalabb Darányi fiú, Gyula nyújtott ügyvédi segítséget, s míg idősebb Darányi fiai a rendkívül puritán, kemény, de gyermeki fejlődésük minden pillanatát figyelemmel kísérő nevelés hatására a kor megítélése szerint sikeres pályát futottak be, Madas fia, Babádi Sándor, Babarcsi Schwartzter Ottó magánintézetében fejezte be az életét.⁴⁶

⁴³ BFL, IV.1411.b – 1899 – 00588 – Babádi Madas Károly végrendelete

⁴⁴ MNL, OL, A 130, Illésy – Im – 0049, Madas de Babák Károly, Ferenc József, 1868. június 22. – Országgyűlési képviselő választások. Madas Károly levele a választóihoz. *Budapesti Közlöny*, 1872. július 5. 1204. – Magyar Országgyűlés, Pest Megye, Dabas, Madas Károly. *Magyarország tiszti cím- és névtára*. 1. évfolyam, 1873. Budapest, Athenaeum, 1884. 51.

⁴⁵ „Madas úrral csak délben, az ebédnél, és néha este a vacsoránál találkozhattunk, így a Sándor fiú egész napon át az én gondjaimra volt bízva. [...] Ez ellen a nagy lekötöttség ellen azonban nem panaszkodhattam, mert erre nézve Madas úr előzőleg tájékoztatott, midőn elém adta, hogy a fiúnak rajtam kívül nem lesz senkije, akire őt rábízni lehetne. Ő maga a dolgai után néz nappal, este pedig saját klubjában fogja tölteni az időt, tehát a fiú gondozása kizárólag reám néz.” *Katz Lajos visszaemlékezései*. Szerk. HUDI József, Pápa, Pápai Református Teológiai Akadémia, 2011. 255–266. 259.

⁴⁶ „Babádi Babádi Sándor, néhai Babádi Madas Károlynak, a dunamelléki egyházkerület volt tanácsbírájának és nagy jótevőjének fia, ki évek óta elborult elmével egyik fővárosi elmegyógyintézetben tengődött, f. hó 10-én, Budapesten jobb létre költözött. Temetése f. hó 12-én ment végbe a Kerepesi-úti halottas házból. A dunamelléki egyházkerületet Darányi Ignác főgondnok, Petri Elek

Arról, hogy idősebb Darányi halála előtt kilenc nappal hogy jutott a nemességhez, ismét csak Finaly könyvéből értesülhetünk. Az elbeszélés szerint Tisza Kálmán „régí jóakarató barátságával” látogatta meg a már betegeskedő idősebb Darányit, „aki maga számára már nem kért semmit”, ehelyett ifjabb Darányi jövődó politikai pályájának egyengetését ajánlotta volna a miniszterelnök figyelmébe. „Ignác fiamat közéleti szereplésre neveltem, s őt atyai jóindulatodba ajánlom, ne feledkezzél meg róla. A Szabadelvű Pártnak hasznos tagja lesz, és úgy érzem, ott a helye e szorgalmas képzett ifjúnak.” Az ígért jóindulat első kézzelfogható jele volt 1877. június 2-án a nemességadományozás, melyet Tisza Kálmán Bécsből táviratozott meg az Ötpacsirta utcába, hogy az örömhírről a haldokló, még idejében értesülhessen.⁴⁷

Idősebb Darányi évek óta betegeskedett, és 1876 őszétől már a lakását sem igen hagyhatta el. Ifjabb Darányi és húga, Hóman Ottóné, Darányi Borbála, valamint Hóman Ottó levélváltásaiból hónapról hónapra követni lehet állapota alakulását, mely 1877 januárjától már oly kritikussá vált, hogy a családtagok éjszakánként felváltva virrasztottak mellette.⁴⁸ Bár a rangemeléseknek szigorú szabályai voltak, a minisztertanácsi javaslatétel és az adományozás időpontja között általában nem telt el hosszú idő, tehát Tisza Kálmán miniszterelnöknek és belügyminiszternek minden lehetősége meg lett volna, hogy amennyiben idősebb Darányi kívánja, a rangemelés érdekében még idejében lépéseket tegyen.⁴⁹ Tisza belügyminiszteri minőségében

pénztárnok és dr. Darányi Gyula tanácsbíró képviselték. A halottas-házban Papp Károly II-od lelkész, a sírnál Sörös Béla gyűjtőfogházi lelkész mondott áldást és búcsút a magtalanul elhunyt férfi fölött, Béke hamvaira! – Babádi Sándor halálával megnyílt a dunamelléki egyházkerület számára a Madas Károly nagy iskolai alapítványa, melyet Madas az 1895-dik évben kelt végrendeletével fele részben egy református nőnevelő intézet, fele részben egy református árvaház felállítására hagyományozott a dunamelléki egyházkerületnek. A nagy alapítvány földbirtokból áll és az értéke közel félmillió korona.” *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 1903. március 15. 176. – BFL, IV.1411.b – 1899 – 00588, Babádi Madas Károly és Babádi (Madas) Sándor gondnoksági és hagyatéki ügyei. A lavinát egy, a még kiskorú Babádi (Madas) Sándor által 1881-ben Kasztl Bernát ügynök számára aláírt 41 200 forintról szóló váltó indította el, melynek ellenértékeként Babádi csak 560 forintot kapott kézhez. Madas Károly ezek után bírói úton kezdeményezte fia kiskorúságának meghosszabbítását. BFL, VII.2.c – 1881 – 1.0331.

⁴⁷ KENDI FINALY, 1940. 39–41.

⁴⁸ „Képzelted, hogy milyen rosszul esik nekem, ilyen távol, kedves jó Atyám egészségéről, ilyen szomorú hírt hallani, mert én még azzal sem vigasztalhatom magamat, hogy legalább ápolhatnám, mint ti.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek. Hóman Ottóné, Darányi Borbála Darányi Ignácnak, 1877. január 10., 1877. január 30., 1877. május 10. „Szomorú soraidat a legnagyobb bánattal és részvétellel olvastuk.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel. Hóman Ottó Darányi Ignácnak, 1877. január 30., 1877. február 27., 1877. március 30., 1877. április 27.

⁴⁹ GERŐ József: Nemességadományozások 1848 után. *Levéltári Közlemények*, 1940–1941. 468–472. GERŐ József: A királyi könyvek. Szerk. és kiadja: Gerő József. Budapest, 1940. – A Minisztertanácsi Jegyzőkönyvekben nincs nyoma a felterjesztésnek, ám az az évben történt, és a minisztertanács elé került

tett felterjesztése viszont az utolsó pillanatban, 1877. május 30-án, csütörtökön született meg, mellyel miniszterelnöki minőségében még aznap Bécsbe is utazott, ahol a kvóta-tárgyalások lebonyolítása mellett időt szakíthatott arra, hogy sürgősen elintézendő iratot átadja a király személye körüli miniszternek, Wenckheim Bélának.⁵⁰ A nemesi diploma kiállításának dátuma június 2-a, szombat, és a jó hírt – állítólag – Tisza másnap, június 3-án sürgönyözte meg idősebb Daráyninak budai otthonába. A nemességadományozással kapcsolatos tudósítás a hír befutásához képest elég későn, június 7-én, csütörtökön jelent meg a *Fővárosi Lapok*ban, és idősebb Darányi június 11-én, hétfőn már halott volt.⁵¹ Tisza sürgönye nincs a hagyatékban, és elég nehéz elképzelni, hogy ifjabb Darányi, aki Hóman Ottónak a beteg állapotáról érdeklődő sürgönyét is megőrizte, egy olyan jelentős dokumentumot, mint a nemesség elnyerésének bejelentését tartalmazó Tisza értesítés, hagyott volna elkallódnia.⁵² Ám nemcsak a Tisza sürgönynek veszett nyoma, nem találhatóak meg a nemességadományozással kapcsolatos iratok a Belügyminisztérium, valamint a Király Személye Körüli Minisztérium megfelelő állagaiban sem. A Belügyminisztérium iktatókönyve és mutatókönyve is hiányos, de azt a bejegyzésekből meg lehet állapítani, hogy az előterjesztést nem teheték meg május 30. előtt. A Király Személye Körüli Minisztérium iktatókönyve pedig csak a nemesi diploma kiállításának június 2-i, és a nemességgel kapcsolatos ügyirat lezárásának június 10-i dátumát regisztrálja.⁵³

Finaly szövegében egyértelmű összefüggés van ifjabb Daráyninak Tisza Kálmán oldalán a jövőben betöltendő pártpolitikai szerepe, és idősebb Darányi utolsó napjait bearanyozó nemességadományozás között. A jelek szerint azonban idősebb

nemesséti esetek alapján megállapítható, hogy a felterjesztés és a diploma kiállítása között általában 30 nap sem telt el. Az 1877. január 7-i minisztertanácson például Koppi Emil cs. kir. őrnagy, és magyar testőrségi őrmester részére történt felterjesztés magyar nemesség adományozására, „telkibányai” előnévvel. Az erről szóló diplomát Ferenc József már 1877. január 17-én aláírta. MNL, OL, K 19, Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 68. kötet, 216. oldal – 68.104. Uo., K 21 – Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Általános iratok – 1877 – 503. iktatószám. Az 1877. február 28-i minisztertanácson Várossy Károly pénzügyminiszteri számtanácsost terjesztették fel, és a nemesség adományozásáról szóló diplomát Ferenc József 1877. március 18-án írta alá. MNL, OL, K 19, Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 68. kötet, 458. oldal – 68.369. Uo., K 21, Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Általános iratok – 1877 – 2338. iktatószám.

⁵⁰ *Fővárosi Lapok*, 1877. május 30. 599. Híradás Tisza elutazásáról.

⁵¹ *Fővárosi Lapok*, 1877. június 7. 651. – *Fővárosi Lapok*, 1877. június 11. 662.

⁵² „Hogy van apa? Birike gyengélkedik, azért nem írunk. Válasz fizetve.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. doboz, 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek. Hóman Ottó távirata Darányi Ignácnak 1877. január 27.

⁵³ MNL, OL, K 148, Belügyminisztérium, Elnöki Iratok, Mutatókönyv 1877. év „Idősebb Darányi Ignác földbirtokosnak a magyar nemesség „pusztaszentgyörgyi és tetétleni előnév használhatása mellett adományoztatott.” Iktatókönyv, 1222. kötet. - Uo., K 21. K Ófelsége Személye Körüli M. Kir. Minisztérium, Általános iratok, Iktatókönyv, 4848, 4885.

Darányi nemcsak a nemességért nem folyamodott soha, de fiának a nagypolitikába való bekapcsolódását sem forszírozta. Az 1874 és 1877 között ifjabb Darányinak írt számtalan levelében egyetlen szó sem esik fia politikai ambícióiról, annál több részletes magyarázat, utasítás, kioktatás a közösen vitt ügyek intézésével kapcsolatban.⁵⁴ Ifjabb Darányi 1873 októberében szerezte meg ügyvédi oklevelét, és 1874 februárjában önálló irodáját is megnyitotta.⁵⁵ Megbízóinak nagy része édesapja munkaadói, a Telekiek, Tiszák, Bethlenek és rokon családjaik közül került ki, és a feladatok, melyeket végeznie kellett, nemcsak jogi, hanem nagy felelősséggel járó gazdasági és pénzügyi képviselőket is jelentettek. Idősebb Darányi leveleinek tanúsága szerint, e munkakörben napirenden voltak az ügyfelek birtokainak bérlőivel való viták, számlák kifizetése, a szükséges készpénz felhajtása, vagy éppen a bérházak házmestereivel, nem fizető lakóival való kellemetlen csatározások. Ifjabb Darányi azonban – aki részben édesapja kapcsolatainak köszönhetően, részben saját tehetsége okán már 1875-ben az országos ügyvédvizsgáló bizottság tagja, majd az Egyesült Főváros Takarékpénztár titkára lett, és 1876-ban a II. kerület képviselőjeként a főváros törvényhatósági bizottságában is helyet foglalhatott – minden bizonnyal egyre terheesebbnek érezte nemcsak a sokszor kellemetlen feladatok elvégzését, de idősebb Darányi folyamatos gyámkodást is.⁵⁶ Esetleges nagypolitikai ambícióiról viszont szűkebb családja előtt is hallgatott, olyannyira, hogy ezekkel kapcsolatban gyerekkori jó barátja, és húgának, Darányi Borbálának férje, Hóman Ottó is teljesen tájékozatlannak mutatkozott.⁵⁷ Idősebb Darányi tehát, ha szól is Tiszának a fia jövője érdekében, a politikai pályán való támogatást, és az ő érdemeiért adományozott, de valójában fia jövőbeli társadalmi státuszának emelésére szolgáló nemesség adományozását biztosan nem kérte. Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a rangemelés híre nem egy

⁵⁴ Uo., P 1441 Darányi Ignác (1849–1927), 5. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Id. Darányi Ignác levelei ifj. Darányi Ignácnak. 1874–1877. Idősebb Darányi nem csak a közös hivatali ügyek intézését szabta meg oly részletességgel, hogy sok esetben szó szerint megírta a tenni, írni vagy mondanivalókat, de a már külön lakásban élő fia mindennapi életének legapróbb részleteibe is beleszólt.

⁵⁵ KENDI FINALY, 1940. 33. - FEHÉR, 2017. 35.

⁵⁶ Idősebb Darányi súlyos betegsége ellenére is csak az ügyek gyakorlati intézését bízta ifjabb Darányira, s a Teleki Józsefné örökösei hivatalos megbízottjaként továbbra is a házában őrizte a család pénztárát, és a levéltárat. MNL, OL, P 1439, Id. Darányi Ignác iratai. 5. tétel, Zeyk József a *Teleki Józsefné örökösei* közös meghatalmazottja elismervénye id. Darányi halála után átnézett pénztár, és levéltár állapotáról, egyben a megbízás átadása ifj. Darányi Ignácnak. 1877. június 13.

⁵⁷ „Szíves fáradozásodért bútoraim szállítása sürgetésében fogadd köszönetemet, s bár én is tehetnék már itt neked valami viszonzószolgálatot. Nem akarnál valami kolozsvári jogi tanszékre pályázni?” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927), 8. d 15. t. Darányi Ignáchoz írt levelek. Hóman Ottó levele Darányi Ignácnak, Kolozsvár, 1872. november 27.

betegeskedő, de még viszonylag jó karban lévő öregemberhez, hanem az eljárás miatt már tiltakozni nem tudó haldoklóhoz érkezett.

Idősebb Darányi halála után ifjabb Darányi pályafutása Tisza Kálmán segítségével meredeken ívelt felfelé, és az 1881-es képviselőválasztáson a Szabadelvű Párt színeiben a II. kerület mandátumát is sikerült megszereznie.⁵⁸ Fehér szerint nem tudni, hogy a megválasztást az etetéssel-itatással összekötött, és kortesnótával is megfűszerezett választási hadjáratnak vagy a meggyőző kortes beszédnek köszönhetette-e, a hírlapi tudósításokból azonban egyértelműen kiderül: Darányi győzelme a Szabadelvű Párton belüli politikai háttéralku eredményeként születhetett meg.⁵⁹ Képviselőházba kerülésének lehetősége nemcsak szűkebb családi körében okozott szenzációt, de Hóman Ottó kolozsvári tanártársai is nagy meglepetéssel olvasták a lapokban a hírt a 32 éves képviselőjelölről, aki a választáson való fellépésével egy időben Béla öccsével közösen új birtokot is vásárolt a Pest megyei Tökön.⁶⁰

Fehér véleménye szerint ifjabb Darányi „édesapja halálával Tasson örökölt mintegy 700 katasztrális hold földbirtokot, amely 1848 előtt édesanyja családja, a Földváryak tulajdonában volt.”⁶¹ Idősebb Darányi és felesége, Földváry Borbála közös végrendelete szerint viszont a tassi Földváry-hozomány mindössze 110 holdból állt, melyhez idősebb Darányi „hosszú éveknek folytonos munkálkodása gyümölcsesként” még közel 200 holdat szerzett. Felesége hozományának része volt a Földváryak és rokon családtagjaikkal közösen birtokolt osztatlan tetétleni birtok mintegy 30 holdnál nem nagyobb földdarabja is, melyet az évek során Darányi a birtokostársaktól való vásárlásokkal hozzávetőleg 300 holdra tudott kiegészíteni.⁶² Az első, 1866. augusztus 22-én a feleségével közösen írt örökösödési szerződést és végrendeletet, (melyben vagyontát mint közszerzeményt fele részben feleségének juttatta), 1870. március 15-én pótvégrendelettel, 1873. április 16-én közös pótvégrendelettel, végül halála előtt négy hónappal, 1877. február 1-én egy fiókvégrendelettel egészí-

⁵⁸ Ifjabb Darányi már gimnáziumi évei alatt is többször vendégeskedett Geszten. „Soha útban, és soha úton kívül nem volt. Minden esetre egy jó, eszes fiú.” MNL, OL, P 1439, Id. Darányi Ignác 6. t. Tisza Kálmán levele Idősebb Darányi Ignácnak, 1867. szeptember 19.

⁵⁹ A Vizivárosban négy kormánypárti jelölt indult, köztük Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter, akik a választási hadjárat során sorra visszaléptek Darányi javára. *Fővárosi Lapok*, 1881. április 6. 421. – 1881. április 20. 492. – 1881. április 22. 501. – 1881. április 27. 529. – 1881. május 5. 592. – 1881. május 11. 608. – 1881. május 31. 608. – 1881. június 4. 734. – 1881. június 25. 834.

⁶⁰ MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927), 7. d. 15. t. Darányi Ignáchoz írt levelek. Hóman Bálint tisztartó Darányi Ignácnak, 1881. március 18. - Uo., Hóman Ottó levele Darányi Ignácnak, Kolozsvár, 1881. április 16.

⁶¹ FEHÉR, 2017. 75.

⁶² MNL, OL P, 1438, Darányi család egyetemére vonatkozó iratok, 2. cs. 3. t. Id. Darányi Ignác kataszteri birtokíve, Tass – BFL -- IV.1411.b – 1877 – 02383, Darányi, Árvaszéki ügyek, Hagyatéki ügyek, Az osztatlan Földváry nemzetség osztálykulcsainak kivonata. 1864. január 23.

tette ki. A végrendeletből nemcsak az a tény válik egyértelművé, hogy a családját életében vasakarattal kézben tartó idősebb Darányi gyermekei további sorsára halála után is komoly befolyással kívánt lenni, de kiderül az is: családja gazdasági és társadalmi emelkedését nem földbirtokai növelésében, a földbirtokosi státusz erősítésében, és tegyük hozzá, a nemesi cím megszerzésével a birtokos nemességhez való felzárkózásban látta. Polgári identitásának megfelelően a releváns képzettség megszerzése és munkájának, teljesítményének, emberi hitelének elismertetése mellett, legfőbb céljának a stabil anyagi helyzet elérését tekintette, melyhez keresete értékpapírokba, és takarékpénztári könyvekbe fektetése megfelelő stratégiának mutatkozott.⁶³

A vagyona oroszlánrészét értékpapírokban tartó apa valóban Ignác fiára hagyta a tassi birtokot, mivel azonban a három másik fiúra, Bélára, Kálmánra és Gyulára hagyományozott tetétleni földek nem voltak nagyobbak, és értékesebben a tassiaknál, ifjabb Darányinak az értékpapírokból arányosan kisebb részt juttatott. A lányok, Borbála és Erzsébet, a budai Ötpacsirta utcai ház, és egy budai szántóföld fele-fele részén túl szintén arányosan részesültek az ingó értékekből. Mivel 1868-ban, a végrendelet készítésekor gyermekei még kiskorúak voltak, felesége gyámi pozíciójának meghagyása mellett idősebb Darányi megbízható rokoni és baráti férfiak tutorságának igénybevételét is elrendelte, kikötve, hogy a vagyon 1882-ig, míg a legkisebb gyermek is be nem tölti a huszadik életévét, osztatlan formában maradjon. A végrendeleti végrehajtók, Széher Mihály és Pordán Imre ügyvédek feladata nem csak a kiskorú gyermekek, hanem az özvegy vagyónának kezelésére és felügyeletére is kiterjedt volna, mely munkájukért az összvagyon évi jövedelmének 10 százaléka kötetett ki a számukra.⁶⁴

Idősebb Darányi 1877. június 11-én bekövetkezett halálakor azonban két nagyobbik, nagykorú fia, Ignác és Béla – és ezzel a véleménnyel anyjuk, Földváry Borbála is egyetértett – végre elérkezettnek látták az időt, hogy jövőjüket az apjuktól eltérő, és számukra megfelelőbb elképzelések szerint alakítsák. Kezükre játszott, hogy bár az örökösödési szerződést és a végrendeletet idősebb Darányi láthatóan nagy körültekintéssel készítette el, ügyvédbarátai szakmai segítségét nem vette igénybe, s ennek következtében az okiratokba több jogi hiba is bekerült.⁶⁵ Bonyolította a hely-

⁶³ BFL – IV.1411.b – 1877 – 02383 – Darányi – Árvaszéki ügyek – Hagyatéki ügyek, Darányi Ignác és Földváry Borbála közös végrendelete, 1866. augusztus 22.

⁶⁴ Széher Mihály (1812–1889) ügyvéd, fővárosi bizottsági tag, királyi tanácsos, Pordán Imre (1832–1896) ügyvéd, fővárosi bizottsági tag, a Pesti Első Hazai Takarékpénztár igazgatósági tagja.

⁶⁵ Idősebb Darányi a vagyonmegosztás ellenére a végrendeletben az összvagyonról rendelkezett, és felesége vagyonrészével kapcsolatban a tutori felügyeletet az özvegy élete végéig kikötötte. Halála után természetesen a budapesti királyi törvényszék mint hagyatéki tárgyaló bíróság az özvegy

zetet, hogy a végrendelet készítése óta eltelt 11 év alatt a gyermekek felnőttek már (a két kisebb fiú, Kálmán és Gyula voltak még kiskorúak), és az özvegy maga is sérelmesnek érezte, hogy a végrendelet értelmében két tutor kezelje nem csak a kiskorú gyermekek, hanem az ő vagyonrészét is.⁶⁶ Az árvaszékkel folytatott több, mint másfél évig tartó kérvényezések és egyeztetések után azonban végül sikerült minden vitás kérdést elrendezni, sőt arra is engedélyt kaptak, hogy az értékpapírok jó részének eladásával Darányi Béla, Kálmán és Gyula számára, a tetétleni örökölt földek szomszédságában megvásároljanak egy 632 katasztrális hold területű birtokot, majd 1881-ben, Darányi Ignác képviselővé választása évében Béla öccsével közösen a töki birtok megvásárlása következett.⁶⁷ A későbbiekben öröksége, majd jövedelme nagy részét is földbirtokokba fektető Darányi a parlamenti képviselők földtulajdonairól publikált kimutatás szerint a századfordulóra 4936 katasztrális hold⁶⁸ tulajdonosaként egy középbirtokos nemes társadalmi pozíciójába tornázta fel magát, melyet apja polgári mentalitásánál és értékrendjénél saját közéleti, politikai szerepéhez sokkal inkább illőnek találhatott.⁶⁹

vagyonrészét nem engedte leltárba venni, és e ténykörülmeny a végrendelet egyéb rendelkezéseinek végrehajthatóságát is kérdésessé tette. BFL – IV.1411.b – 1877 – 02383, Darányi, Árvaszéki ügyek, Hagyatéki ügyek, 1879. január 10. Hagyatéki leltár, 2. lap.

⁶⁶ „Leveledből látom, hogy mennyi bajod van, mindenesetre nagy kárunkra lenne, ha a végrendeletet úgy magyaráznák, hogy fizetni kellene, én arra semmi esetre sem állok rá, én magam is el tudom kezelni a vagyonomat és a gyerekekét. A végrendelet 8-dik pontja csakis úgy értendő, azon esetre, hogyha ti még, vagy én, arra való már nem lehetnék, s elkélne a gyámol. Protestáljál, mert már mind nagykorúak vagytok, és te már bele is léptél vagyonodba, furcsa lenne a tutoroknak fizetni, és elég szemtelenség lenne akárkitől, ha azt még el is akarná vállalni. Amíg én élek, a nagykorú fiak lehetnek a kisebbek tutorai velem, s mivel te Pesten laksz, természetesen neked kell lenni velem, s az én nevemben ki is nyilatkoztathatod, hogy semmi esetre ki nem adom kezemből a tutorságot, sem évenként fizetni nem fogok.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 6. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, özvegy Darányi Ignácné, Földváry Borbála Darányi Ignácnak, Kolozsvár, 1877. augusztus 14.

⁶⁷ BFL – IV.1411.b – 1877 – 02383, Darányi, Árvaszéki ügyek, Hagyatéki ügyek, Darányi Béla és özvegy Darányi Ignácné sürgős kérvénye Budapest Főváros Árvaszékéhez a tetétleni birtok megvásárlása ügyében, 1879. január 19. – A töki birtok vételára Hóman Ottó tudomása szerint 88 000 forint volt. MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Hóman Ottó levele Darányi Ignácnak, Kolozsvár, 1881. április 16. Darányi 1884-ben Tasson is vásárolt újabb birtokot, mellyel tassi örökölt földterületét növelhette. „Gratulálok a birtokvételhez, maholnap egész Tass Darányi birtok lesz, ha ez így tovább megy.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 8. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Hóman Ottó levele Darányi Ignácnak, Kolozsvár, 1884. december 12.

⁶⁸ FEHÉR, 2017. 77.

⁶⁹ „Már öt napja, hogy itt vagyunk, és még eddig jól találjuk magunkat. [...] Különben Pestről sokan vannak, [...] de különösen nagyon sok gyermek van, neked ezért nem tetszene, mert a fürdődíj nagyon szép, és a víz is nagyon jó, csak hogy neked már nem elég fényes és pompás.” MNL, OL, P

Az új keletű nemesség és földbirtokosi rang azonban, melyet az ellenzéki lapok nemegyszer az emlékezetébe idéztek, arra ösztönözte, hogy megpróbálja felderíteni a Darányi família esetleges nemesi eredetét. Nagy Iván munkája 3. kötetében Fényes Elek *Geográfájára* hivatkozva Bars megyében említett ugyan egy Darányi családot, mivel azonban Fényes jól ismerte idősebb Darányit, ezen a nyomon nem lehetett elindulni.⁷⁰ Az 1902-ben Illésy János által megjelentetett, és az 1754–55. évi országos nemesi összeírás adatait tartalmazó kiadványban viszont szerepelt egy Darányi János, aki Ung vármegyében igazolta nemességét.⁷¹ Darány egyik kecskeméti rokona, Darányi Ferenc ügyvéd – akire, mivel nem volt idősebb Darányi egyenes ági leszármazottja, természetesen nem vonatkozott az 1877-es nemesítés – a kecskeméti református anyakönyvek Darányiakra vonatkozó adatainak összegyűjtésével és egy Darányi családfá összeállításával igyekezett kapcsolatot teremteni az Ung megyei nemes Darányi, és a kecskeméti Darányiak között. Kutatása eredményét bemutatta Darányi Bélának is, aki a jó hírről levélben tudósította a nyári pihenését külföldön töltő bátyját.⁷²

A belügyminisztériumot azonban ezek az adatok nem győzhették meg, mivel Darányi Ferenc 1908-ban csak nemesség adományozásáért, és nem régi nemesség megerősítéséért folyamodhatott.⁷³ Darányi Ferenc erőfeszítései azonban nem veszték kárba, mivel Kempelen Béla, aki a Darányiakkal kapcsolatos adatokat minden biztonnyal Darányi Ignáctól kapta meg, a *Magyar nemes családok* című munkája 1912-ben megjelent harmadik kötetében a család leszármazásának bizonyítására egy olyan családfát közölt, mely ugyan a genealógia kutatás legalapvetőbb szakmai követelményeinek sem felelt meg, ám egy laikus érdeklődő számára kellő nyomatékkal

1441, Darányi Ignác (1849–1927) 6. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, özvegy Darányi Ignácné, Földváry Borbála Darányi Ignácnak. Lubló, 1882. július 7.

⁷⁰ NAGY Iván *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal 3. kötet.* 1858. 238. – FÉNYES Elek: *Magyar országnak, „s a’ hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben 2.* Pest, 1837, 82. – Fényes Elek: *Magyarország leírása 2.* Pest, 1847, 510. Idősebb Darányi adatszolgáltatóként vett részt ebben a munkában. Kapcsolatuk a Magyar Gazdasági Egyesületben kezdődött.

⁷¹ ILLÉSY János: *Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás.* Budapest, Athenaeum, 1902. 119. A listák a személyek nevein túl semmilyen más információt nem tartalmaznak.

⁷² „A napokban Darányi Ferenc is elhozta a régi nemességet igazoló anyakönyvi kivonatokat.” MNL, OL, P 1441, Darányi Ignác (1849–1927) 5. d. 15. tétel, Darányi Ignáchoz írt levelek, Darányi Béla Darányi Ignácnak 1902. augusztus 19.

⁷³ MNL, OL, K 19, Királyi Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 71. kötet – 881. oldal, 1908. június 2. Nemesség adományozása Darányi Ferenc ügyvéd, Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye tiszteletbeli főügyésze számára - K 20, Királyi Személye Körüli Minisztérium Levéltára, Elnöki iratok, 1908, 1123. iktatószám.

bizonyította a Darányiak régi nemesi eredetét.⁷⁴ A családfa abszurditását jól jelzi, hogy Darányi Ignác egyik képviselőtársa, a Tolna megyei Darány pusztán született, katolikus vallású Darányi Ferenc, aki semmiféle rokoni kapcsolatban nem volt a földművelődési miniszterrel, csak egy volt a számtalan Darányi között, akik ez időben Magyarország különböző pontjain élve ugyanannyi „joggal” származtathatták volna le családjaikat az Ung megyei nemes Darányitól, mint ő.⁷⁵

Azt, hogy kik voltak valójában a kecskeméti Darányiak, annál is inkább érdemes megvizsgálni, mivel idősebb Darányi polgári mentalitásának gyökerei alighanem Kecskemét mezővárosnak a koraújkori Magyarország jobbágytelepüléseitől eltérő feudális jog- és birtokviszonyaiban keresendők. Ez a lakosság a paraszt polgárosodás lehetőségét már a jobbágyfelszabadítás előtt két évszázaddal korábban megkapta. Kecskemét mezőváros lakói jogilag jobbágyok voltak ugyan, de nem voltak közvetlen kapcsolatban földesuraikkal, és terheiket minden évben meghatározott pénzösszegben válthatták meg. A lefizetett földesúri cenzus fejében birtokolták a város határát, s a közös legelőn kezdetben ingyen, később csekély bérért legeltethettek. A szabad foglalásként szerzett szántóikat, szőlőiket tulajdonukként használhatták és örökíthették, majd a szabad foglalás lezárulása után különböző szolgáltatásokért cserébe a várostól is kaphattak szántóföldeket, melyek szintén örökíthetőek voltak. A nyomáskényszer ismeretlen fogalom volt a számukra, évről, évre ugyanazon a területen gazdálkodhattak, és a városban polgárjoggal, saját fundussal, házzal rendelkeztek. A mezővárosi önrendelkezés, és öngazgatás évszázadok alatt kialakult rendszere pedig minden polgárjogú lakosnak lehetőséget adott a közösséget érintő ügyekbe való beleszólásra, és valószínűnek tarthatjuk, hogy a 19. századi

⁷⁴ KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok. 3. kötet, Caballini-Ezbar*. Budapest, Grill, 1912, 244–245. Kempelen az 1877-es nemességadományozást, mint a (rég) nemesség kihirdetését aposztrofálja.

⁷⁵ DARÁNYI Ferenc életrajza 1905–1906. évi országgyűlés *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Szerk. FABRO Henrik–UJLAKI József. Budapest, 1905. 244. – Darányi János Arad város főorvosa, aki Heves megyében született 1819-ben, szintén nem volt rokoni kapcsolatban a kecskeméti Darányiakkal. SZINYEI, 1895. 628. – Kecskeméten is éltek katolikus Darányiak, Özvegy Csőzsi Mihályné, Darányi Erzsébet kecskeméti születésű, katolikus vallású, 35 éves napszámosnőt 1883-ban tartóztatták le Budapesten, és tulajdon elleni kihágásért négy napi elzárásra ítélték. BFL – VII.103 – vizsgálati – 1883 – 790 VII.103 – A jogszolgáltatás területi szervei. IV–X. kerületi Büntető Járásbírósági Fogház iratai, vizsgálati foglyok törzskönyve – Darányi Bertalan gyöngyösi születésű, katolikus vallású, 20 éves utcaseprőt 1886. április 5-én tartóztatták le Budapesten lopási kísérletért. BFL – VII.103 – vizsgálati – 1886 – 251 VII.103 – A jogszolgáltatás területi szervei. IV–X. kerületi Büntető Járásbírósági Fogház iratai, vizsgálati foglyok törzskönyve. A fogolytörzskönyvben találhatóak még református, és zsidó vallású Darányiak is, továbbá a BFL Hagyatéki, Büntető, Polgári peres illetve Közjegyzői okiratai között is több, a Darányi családdal rokonságban nem álló Darányi nevezetű személy ügye lelhető fel.

magyar polgárosodás önkormányzatiságának és szakigazgatásának – melynek idősebb Darányi, mint gazdatiszt, ügyvéd, presbiter és választott polgár ugyancsak aktív résztvevője volt – gyökerei részben ehhez a rendszerhez nyúlnak vissza.⁷⁶

A Finaly által lejegyzett családi legenda szerint a Darányiak a török elől menekültek Somogy megyéből a Felvidékre. Ezt az állítást ugyan semmiféle adat sem támasztja alá, de az Ung megyében 1754-ben nemességét igazolt Darányival csak a fikció által lehetett kapcsolatot teremteni. A legenda másik lényeges eleme a katonai szolgálatokért kapott nemesség, és ez nem Darányi Ignác, hanem Hóman Bálint elképzelései nyomán került a történetbe. Hóman Szekfű *Magyar történetének* IV. kötetéből próbálta meg „rekonstruálni” a felvidéki református Darányiak bekapcsolódását Thököly hadjáratába, akik a „török kitakarodása után szegény katona nemesként” költöztek volna Kecskemétre.⁷⁷

Hogy a Darányiak mikor, és honnan kerültek a mezővárosba, nem lehet pontosan megállapítani, és azt is csak feltételezhetjük, hogy nevüket, sok más kecskeméti családdhoz hasonlóan, arról a településről kaphatták, ahonnan elszármaztak.⁷⁸ A hódoltság korában Kecskemét mezőváros állandó célpontja volt az időről-időre megismétlődő migrációnak, és különösen intenzív volt a népmozgás a Dél-Dunántúl, Baranya és részben Somogy irányából.⁷⁹ A Somogy és Baranya határán fekvő Darányt már az 1526-os és az 1532-es hadjárat során feldúlta a török, az 1550-es évektől pedig folyamatos csatározások középpontjába került, s bár végleg nem néptelenedett el, lakosságának nagy része a harci események következtében elvándorolt.⁸⁰ Az 1559. évi török defterek kecskeméti összeírásában a Darányiak még nem szerepelnek, de ugyanez az összeírás regisztrálja Ócsán néhai Darányi Balázst, aki az előző, 1545. évi összeírás óta halt el, fiát, Mihályt, valamint a szintén elhalt Darányi Jánost, és annak nős fiát, Ferencet. Mivel a 1585. évi szegedi defterben is szerepel egy Darányi Lukács, ezekből az adatokból csak arra következtethetünk, hogy 1545-ben és 1559-ben Ócsán,

⁷⁶ IVÁNYOSI SZABÓ Tibor: A civis közösség formálódása Kecskeméten a 16–17. században. *Levéltári Közlemények* 2013/84. 27–112. (továbbiakban: IVÁNYOSI SZABÓ, 2013) – SZAKÁLY Ferenc: Török kori történelmünk kritikus kérdései. *Akadémiai Műhely, Székfoglalók* 1995–1998/1. Szerk. GLATZ Ferenc. Budapest, 1999. 1–15. (a továbbiakban SZAKÁLY, 1999).

⁷⁷ OSZKK Fond 15/18.

⁷⁸ IVÁNYOSI SZABÓ Tibor: Egy parasztcsalád gazdasági és társadalmi emelkedése. A kecskeméti Ladányiak (1648–1853) *Bács–Kiskun megye múltjából* 20. Kecskemét, 2005. 13. (továbbiakban IVÁNYOSI SZABÓ, 2005).

⁷⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Délkelet-Dunántúl szerepe Kecskemét 17. század végi migrációjában. *Baranyai levéltári füzetek* 57. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1985. 13–24.

⁸⁰ SZAKÁLY Ferenc: A baboccai váruradalom 1561-es urbárium a és a baboccai vár 1563-as leltára. *Somogy Megye Múltjából: Levéltári Évkönyv*, 2. 1971. 51–84.

1585-ben pedig Szegeden éltek olyan adózó jobbágyok, akik a nevük alapján származhattak a Somogy megyei Darány településről.⁸¹

Bár Kecskemét város jegyzőkönyveinek nagy része a második világháború utolsó hónapjaiban sok más értékes levéltári irattal együtt megsemmisült, a megmaradt töredékek, másolatok, valamint a 17. század közepétől fennmaradt adó- és számadáskönyvek, dézsma- és robotlajstromok segítségével megállapítható, hogy a Darányiak már 1660-as években is a város gazdái közé tartoztak.⁸² A magisztrátus jegyzőkönyvének 1661. szeptember 26-i bejegyzésében a bíró Darányi Gergely és Kerekes Imre vitás ügyében tesz igazságot, és az 1663. évi adólajstrom két adózó gazdájáról, Darányi Gergelyről és Darányi Mihályról az is kiderül, hogy jelentős vagyonkülönbség volt közöttük, mivel Darányi Gergely mindössze 1, Darányi Mihály viszont 43 vadszám után adózott.⁸³ Az összeírásokból úgy tűnik, a két Darányi között mentális különbség is lehetett. Míg Darányi Mihály az, egyébként vagyoni különbségtől, vagy jogállástól függetlenül mindenki számára kötelező ingyenmunkából is derekasan kivette a részét, addig Darányi Gergely tilosban borozásért fizetett büntetést.⁸⁴

A Darányiak az 1677-ben a kertés illetve a kertetlen gazdákról készített lajstromban is szerepelnek, mely ugyancsak azt bizonyítja, hogy azok közé a családok közé tartoztak, akik már régóta rendelkeztek a város határában mezei kerttel, azaz szántófölddel. Anyakönyvek hiányában nem lehet megállapítani az összeírásokban szereplő Darányiak közötti rokonsági kapcsolatokat, de például, az 1678-ban elhunyt gazdák között szereplő Darányi Márton bizonyosan leszármazottak nélkül özvegyként, vagy még mint fiatal nőtlen gazda halhatott el, mivel mezei kertjét, bár joga lett volna rá, nem örökölte valamelyik családtagjára, és az, a közösség szabályai szerint

⁸¹ KÁLDY-NAGY Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírásai. *Pest Megye Múltjából* 3. Budapest, 1977. 116. – Uő: Szegedi török számadáskönyvek az 1585–1588-as és az 1670-es évekből. *Dél-Alföldi évszázadok* 18. Szeged, 2002. 27. A Dunántúlon a későbbiekben az 1715-ös országos összeírásakor Somogy megyében Istvándiban, 1720-ban pedig Zala megyében Vászolyon regisztráltak Darányi nevezetű adózó jobbágyokat.

⁸² IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: *A kecskeméti magisztrátus jegyzőkönyveinek töredékei I. 1591–1711*. Forrásközlemények 1. Kecskemét, 1996. 9–18. (továbbiakban IVÁNYOSI-SZABÓ, 1996) – IVÁNYOSI-SZABÓ, 1996, 80.

⁸³ IVÁNYOSI-SZABÓ, 1996. 80. – MNL, OL, Mikrofilmtár, Kecskeméti Adólajstromok X 530, Filmszám: 3406. – BUZA János: Törökkori állattartásunk a „vadszám” és az adózás tükrében. In: *Századok*, 1984/1. 3–63. – IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Állattartásunk a Homokhátság közepén a XVII. században. *Bács-Kiskun megye múltjából* 22. Kecskemét, 2007. 9–10. (továbbiakban IVÁNYOSI-SZABÓ, 2007)

⁸⁴ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Írott emlékek Kecskemét XVII. századi nyilvántartásaiból 1. 1633–1700. *Forrásközlemények* 12. Kecskemét, 2008. 220–221. 240. 247. 252. (továbbiakban IVÁNYOSI-SZABÓ, 2008/1.)

visszaszállva a városra, ismét igényelhetővé vált.⁸⁵ Darányi I. György 1686-ban a ridegek között adózott, 1686-ban viszont már önálló gazdaként fizette a gabonadézsmát a szintén önálló gazdaként nyilvántartott Darányi Jánossal együtt.⁸⁶ A következő évek összeírásai szerint Darányi I. György elsősorban élő állatokból álló vagyona fokozatosan gyarapodott, és 1704 és 1707 között már 60 vadszám után fizetett adót.⁸⁷ Az 1715. és az 1720. évi országos összeírásokban még szerepel a neve, de az 1728-as megyei összeírásban nincs nyoma, 1730-ban pedig biztosan halott volt már, mert az özvegye az 1730. április 13-án, Kecskeméten megtartott úriszéken perelt elhalt ura Homok nevezetű földjéért.⁸⁸ Valószínűleg az ő unokájuk volt az a Darányi II. György, kinek felesége, Veresmarti Judit, gyermektelen özvegyként 1800. augusztus 2-án végrendelkezett.⁸⁹

Az anyakönyvi adatok hiánya miatt a kecskeméti lelkészek sem ifjabb Darányi Ignácnak, sem később Hóman Bálintnak nem tudtak a 18. század első harmadánál messzebbre vezető családfát összeállítani, és a gyakran ismétlődő azonos keresztnemek a leszármazási ágak szétválasztását is megnehezítette. Érdekes módon Hóman, aki nem kis energiát ölt abba, hogy – amennyiben azokról tudni lehetett, hogy armalisták – az akár más településekről származó Darányiakkal rokon családok adatait is összeszedje, a kecskeméti levéltárosok segítségét nem vette igénybe annak érdekében, hogy a Darányiak származásáról végső bizonyosságot nyerjen, holott mint történész nyilván tisztában volt azzal, hogy a rendkívül gazdag korai iratanyagot őrző városi levéltárban jó eséllyel található információkat.⁹⁰

Az 1712-től, ha pontatlanul is, de vezetett anyakönyvek, valamint a különböző összeírások adatai alapján arra következtethetünk, hogy idősebb Darányi Ignác családja nem Darányi I. György, hanem Darányi Ferenc ágából származott, aki az 1715.

⁸⁵ IVÁNYOSI-SZABÓ, 2008. 544. – IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Írott emlékek Kecskemét XVII. századi nyilvántartásaiból 2. 1633–1700. *Forrásközlemények 12.* Kecskemét, 2008. 562. (továbbiakban IVÁNYOSI-SZABÓ, 2008/2.) A Darányi név az összeírásokban, sok esetben Dranyiként szerepel, s azt, hogy egyértelműen ugyanarról a névalakról van szó, a Darányi Mártonnal kapcsolatos két bejegyzés bizonyítja.

⁸⁶ IVÁNYOSI-SZABÓ, 2008./2. 715. 779. 787.

⁸⁷ IVÁNYOSI-SZABÓ, 2007. 28

⁸⁸ MNL, OL, Adatbázisok Online – Összeírások – 1715. évi országos összeírás – 3845 – 312–341 – MNL, OL, Adatbázisok Online – Összeírások – 1720. évi országos összeírás – 982. – BOROSY ANDRÁS: Pest–Pilis–Solt vármegye 1728. évi regnicoláris összeírása I. *Pest Megye Múltjából 8.* Budapest, 1997. 555–597. (továbbiakban: Borosy, 1997.) BOROSY András–KISS Anita–SZABÓ Attila: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok III. 1717–1730. *Pest Megyei Levéltári Füzetek 35.* Budapest, 2003. 282.

⁸⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Kecskeméti testamentumok III. 1782–1820. *Forrásközlemények 7.* Kecskemét, 2004. 115–116. (továbbiakban: IVÁNYOSI-SZABÓ, 2004/III.)

⁹⁰ MNL, OL, P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok.

és az 1720. évi országos, valamint Pest–Pilis–Solt vármegye 1728. évi összeírásaiban is feltűnik, s az ő, ugyancsak Ferenc nevű fia 1731-ben született Györgynek keresztelt gyermeke volt idősebb Darányi Ignác nagyapja.⁹¹ Darányi III. György 1764-től a városi tanács hivatalos képviselőjeként több végrendeletet hitelesített aláírásával, tehát minden bizonnyal elvégezte a kecskeméti református gimnázium felsőbb osztályait is, és felesége, Kun Ilona apja, Kun Pál tanító, ugyancsak a város vékony értelmiségi rétegéhez tartozott.⁹²

György nevű fiuk, idősebb Darányi édesapja, 1771. május 11-én született, és huszonegy évesen, 1792. július 30-án vette feleségül Kiss István lányát, Erzsébetet.⁹³ Az 1794-es vagyonszeírásban már önálló gazdaként szerepelt, és az évenként megismétlődő összeírásokban pontosan nyomon követhető vagyoni állapotának alakulása, mely alapján a kecskeméti kisgazdák népes csoportjába tartozhatott. Saját tulajdonában ugyan csak egy 10 pozsonyi mérős szántóföld, és egy 8 kapás szőlő volt, de viszonylag jelentős állatállománnyal rendelkezett, és hat ökrével évről évre képes volt megművelni árendába bírt földterületét, melynek nagysága az évek során 10 és 50 hold között ingadozott. A népesség szaporodása, és a legelőterületek csökkenése miatt a 18. század végén a kecskeméti gazdák nagy része a nagyállattartás helyett a jobban jövedelmező sertés és juhtenyésztéssel kezdett el foglalkozni, s így tett Darányi IV. György is, akinél az 1800-as vagyonszeíráskor már 100 juhot vettek

⁹¹ MNL, OL, Adatbázisok Online – Összeírások – 1715. évi országos összeírás – 3845 – 312–341 – MNL, OL Adatbázisok Online – Összeírások – 1720. évi országos összeírás – 982. – BOROSY, 1997. 568. - MNL, OL. Adatbázisok Online – Mikrofilm Anyakönyvek – Kecskemét – református – vegyes 1712–1890. Hóman a kecskeméti főispán, Kiss Endre (aki rokona is volt) téves tájékoztatása alapján a Kecskemétre beköltözött első Darányinak Darányi I. Györgyöt gondolta, az anyakönyvi bejegyzések alapján azonban a családfát nem tudta tőle levezetni. Kiss Endre Hornyik János: *Kecskemét város gazdaságának fejlődése* című könyvére hivatkozva, mint a Darányiakra vonatkozó első hiteles adatot idéz egy Hornyik által „felpiperézett mondának” titulált történetet, mely nem levéltári adat, hanem Telek József kecskeméti ferences atya egyik prédikációjából származik. Kiss Endre levele Hóman Bálintnak 1939. december 20. MNL, OL, P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok. A leszármazási iratok között megtalálható a Hornyik könyv borítójának, és a Darányi I. Györggyel kapcsolatos történetet tartalmazó lapnak fotókópiája. A történetet említi DARÁNYI, 1927. 76–77. – Idősebb Darányi szájába adva leközli KENDY FINALY, 1940. 17. és az ő nyomán FEHÉR, 2017. 18.

⁹² IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: *Kecskeméti testamentumok I. 1655–1767. Forrásközlemények 4.* Kecskemét, 2002. 306. – Uő: *Kecskeméti testamentumok II. 1768–1785. Forrásközlemények 5.* Kecskemét, 2003. 20. 22. 27. 33. 230. 263. MNL, OL, P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok, A Kun család leszármazási táblázata.

⁹³ MNL, OL, P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok, Darányi IV. György születési és házassági anyakönyvi kivonata.

nyilvántartásba.⁹⁴ Egy 300 forintos adósság, és a szinte minden második évben születő gyermekek növekvő száma azonban megakadályozta őt vagyona jelentősebb gyarapításában.⁹⁵ Az 1811-ben született Ignác a családi emlékezet szerint tizennegyedik, s egyben utolsó gyermeke lett volna, de ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy húga, Erzsébet, aki a gyászjelentése szerint 1895-ben 76 évesen halt meg, bátyjánál nyolc évvel később, 1819-ben jött a világra.⁹⁶ A család gazdálkodásának kiszámíthatatlanságára jellemző adat, hogy röviddel Darányi Ignác születése előtt apjánál az éves vagyonösszeíráskor az 5 pozsonyi mérős szántóján és 4 kapás szőlőjén túl csak egy fejős tehenet tudtak nyilvántartásba venni.

Darányi IV. György tanulmányairól nem tudunk semmit, de Ignác a kecskeméti gimnázium tanulójaként 1826-ban retorika tantárgyból „első eminensi grádust nyert”, tehát a családban a tanulásnak, mint az előrejutás egyik lehetséges eszközének meghatározó szerepe lehetett.⁹⁷ Mivel Kecskeméten a Darányi IV. Györgynél jóval módosabb gazdák is személyesen vezették a gazdaságukat, cselédek mellett gyermekeiket is bevonva a termelőmunkába, valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha úgy gondoljuk, idősebb Darányi Ignác iskolai tanulmányai mellett apja földjein dolgozva szerezte meg gazdasági ismeretei alapjait. A család feje által megszabott szigorú munkarend és takarékoság, mely egyébként általános jellemzője volt a kecskeméti gazdacsaládok életvitelének, ugyancsak mély nyomokat hagyott benne, s saját gyermekei nevelését a későbbiekben ő maga is hasonló módon irányította.⁹⁸

A család nemesi eredetét egyértelműen cáfolják Kecskemét város időről időre megismételt nemesi összeírásai, melyekben sohasem fordul elő a Darányiak neve. Mivel a 18. század második felétől a város vezetése és a helyi nemesek között állandósultak a konfliktusok, az összeíróknak több esetben nem csak a kétségtelenek, és a kétségesek, hanem még a magukat annak állító, de kétségtelenül nem azok kategóriájára is kiterjedt a figyelmük. Ha a Darányiakat, ahogy azt a Finaly könyv állítja, „mindig is” nemesnek tartották volna a városban, annak e számtalan fordulatot megélt, és hosszú évtizedekig húzódó konfliktusban minden bizonnyal írásos nyoma

⁹⁴ MNL, OL, Mikrofilmtár Kecskeméti Összeírások, X 1941, Filmszámok: 28424–28428. Darányi György és családja az vagyonösszeírások tanúsága szerint a város 5. tizedében a 1756. szám alatti ingatlant birtokolta.

⁹⁵ Némely activum adósságaim úgymint: [...] h.) Darányi Györgynél fl. 300. Sellyei György testamentuma 1794. december 22. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Kecskeméti testamentumok III. 1782–1820. *Forrásközlemények* 7. Kecskemét, 2004. 113.

⁹⁶ MNL, OL, P 1438, Darányi család egyetemére vonatkozó iratok, 2. cs. 7. t. Gyászjelentések, Aág Mihályné, Darányi Erzsébet gyászjelentése.

⁹⁷ *Tudományos Gyűjtemény* I. kötet, 1826. 114.

⁹⁸ IVÁNYOSI SZABÓ, 2005. 70–71. 110–111.

marad.⁹⁹ A Hóman által összegyűjtött adatok alapján a Darányiakkal rokon Kiss, Nagy és Kun családok viszont az armalista nemesek közé tartoztak, akik a város több más gazdacsaládjához hasonlóan a 17. század folyamán földesuraik segítségével és közbenjárásával pénzért vásárolták meg nemességüket.¹⁰⁰ Nemesi birtokkal természetesen nem rendelkeztek, háztelkeik, szántóföldjeik, szőlőik után ugyanúgy adóztak, és a kiszabott közterheket ugyanúgy viselték, mint a város többi, jogilag jobbágnak minősülő lakója. A Fialy életrajzban leírt, és Hóman által sugalmazott 250 holdas családi birtok tehát a fikciók birodalmába tartozik, csakúgy, mint a katonanemesség, mely a későbbiekben egyébként más kecskeméti armalista családok legendáriumában is megjelent.¹⁰¹

Úgy tűnik, Hóman – miközben 1940-ben a Darányiak, elsősorban Darányi Ignác miniszter példájával az általa oly fontosnak tartott nemzeti birtokpolitika szükségére, és a természetesen jó részt nem nemesi eredetű magyar gazdatársadalom nemzetfenntartó szerepére kívánta felhívni a figyelmet – egyúttal a Darányi család (és saját) politikusi szerepvállalásához a már ifjabb Darányi Ignác idejében elvárt nemesi eredetet is igazolni kívánta.¹⁰² E kettős törekvés különös eredményeként vált a már a 17. század második felében a parasztpolgárosodás útján elinduló Darányiakból a 20. században „birtokos nemes”.

⁹⁹ MNL, OL, Mikrofilmtár Kecskemét. Nemességi iratok gyűjteménye X 4931–2, Filmszámok: B 1428, B 1429, B 1430.

¹⁰⁰ MNL, OL, P 955, Hóman Bálint leszármazási iratok. – IVÁNYOSI SZABÓ, 2013. 104. - IVÁNYOSI SZABÓ, 2005. 10. – SZAKÁLY Ferenc: Magyar nemesség a török hódoltságban. *Századok*. 1992/1. 582.

¹⁰¹ DR SZAPPANOS Sándor: A kecskeméti Szappanos család. *Magyar Családtörténeti Szemle* 1941. 39–42. – NAGY Iván *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 10. kötet 1863. 491.

¹⁰² BÜKY, 2017. 102. 104.

